
ЛАВРИШ Ю.Е.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний технічний університет
України «КПІ ім. Ігоря Сікорського»,
м. Київ, Україна

ТРАНСФОРМАТИВНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ СТАНДАРТ

У статті розглянуто концептуальні положення трансформативного навчання як фактора неперервної освіти в системі професійної освіти. На основі вивчення наукових джерел з'ясовано, що в основі концепції є положення про теорію зміни індивіда залежно від його життєвого досвіду, когнітивного розвитку та навичок критичної рефлексії. Обґрунтована важливість вивчення та імплементації трансформативного навчання, а саме: інтеграція освіти, науки і виробництва; надання можливостей для самореалізації особистості; фокусування на діалозі та само-рефлексії під час навчання. Визначено, що ключовими елементами процесу трансформативного навчання є «дезорієнтуюча дилема», «критична рефлексія» і «раціональний дискурс». Проаналізовані педагогічні умови та технології впровадження трансформативного навчання. Підкреслено, що важливе значення для успішної трансформації особистості має застосування нелінійних форм навчання. Акцентовано увагу на переосмисленні завдання викладача-ментора під час навчального процесу – це допомогти критично осмислити власний досвід як базу майбутніх трансформацій.

Ключові слова: освіта дорослих, трансформативне навчання, критична рефлексія, нелінійне навчання, раціональний дискурс, неформальне навчання.

В статье рассмотрены концептуальные положения трансформативного обучения как фактора непрерывного образования в системе профессионального образования. На основе изучения научных источников выяснено, что в основе концепции является положение о теории изменения индивида в зависимости от его жизненного опыта, когнитивного развития и навыков критической рефлексии. Обоснована важность

изучения и имплементации трансформативного обучения, а именно: интеграция образования, науки и производства; предоставление возможностей для самореализации личности; фокусировка на диалоге и саморефлексии во время учебы. Определено, что ключевыми элементами процесса трансформативного обучения является «дезориентирующее дилемма», «критическая рефлексия» и «рациональный дискурс». Проанализированы педагогические условия и технологии внедрения трансформативного обучения. Подчеркнуто, что важное значение для успешной трансформации личности имеет применение нелинейных форм обучения. Акцентируется внимание на переосмыслении задача преподавателя-ментора во время учебного процесса - это помочь критически осмыслить собственный опыт как базу будущих трансформаций.

Ключевые слова: образование взрослых, трансформативного обучение, критическая рефлексия, нелинейное обучение, рациональный дискурс, неформальное обучение.

The characteristics of transformative learning as a factor of life-learning education is presented in the article. The paper offers analysis of the foreign theorists and practitioners views on transformative learning at universities. A special accent is done on the exploration of transformative learning methods and techniques implemented while the process of vocation training in the high school. The analysis of theoretical background evidences that the transformative learning concept is based on the theory of person's transformations depending on the life experience, cognitive development and critical reflection skills. The significance of transformative learning concepts implementation into Ukrainian educational process is substantiated. The main principles of transformative learning are described: education, science and manufacture integration, self-realization through values and assumption transformation, focus on dialogue and critical self-reflection. The key elements of transformative learning are determined: disoriented dilemma, critical reflection and rational discourse. The importance of non formal and non linear educational techniques implementation is proved.

Key words: adult learning, transformative learning, critical reflection, non linear learning, rational discourse, empirical learning, non formal learning.

Глобальні перетворення у суспільстві, нові орієнтири розвитку економіки, політики, соціальної та культурної галузі – усе це суттєво підвищило роль освіти у модернізації суспільства. Сьогодні вміння критично мислити, орієнтуватися в концептуальних ідеях сучасності, удосконалюватися через наукове самовираження, розвивати навички рефлексії з метою ефективної роботи у команді, використання та розповсюдження нових знань є основою конкурентоспроможності та базовою передумовою прискореного інтенсивного соціально-економічного зростання країни. Значні перетворення та трансформації у суспільстві зумовили необхідність побудови освітньої політики в контексті трансформативної освіти дорослих.

Теорія трансформативного навчання популярна і успішно використовується у ряді країн (Німеччина, Великобританія, Данія, США, Канада), але в Україні, не дивлячись на потужний науковий потенціал, ця теорія маловідома та практично не використовується в системі освіти дорослих.

Метою даної статті є окреслити складові концепції трансформативного навчання як невід'ємної складової освіти дорослих та аналіз головних факторів впровадження даної концепції.

Аналіз літературних джерел. У літературі, присвяченій трансформативному навчанню дорослих, ми знаходимо дослідження з цієї теми у американських, канадських та українських дослідників. Так, теорія навчання дорослих викладена у дослідженнях зарубіжних педагогів С. Меррієм (S. Merriam), М. Ноулза (M. Knowles), Ж. Піаже (J. Piaget), М. Беленкі (M. Belenky), Т. Флемінга (T. Fleming). Обґрунтування питань професійної освіти дорослих висвітлено в працях вітчизняних педагогів С. У. Гончаренко, О. А. Дубасенюк, І. О. Ігнатюк, В. Г. Кременя, Л. Б. Лук'янової, Н. Г. Ничкало, О. М. Огієнко та ін.

Теоретичні основи даного напрямку розробив Джек Мезіроу (Jack Mezirow) — американський соціолог і почесний професор в області безперервної освіти та освіти дорослих у Педагогічному коледжі Колумбійського університету (Нью-Йорк, США). На думку Мезіроу трансформативне навчання – це теорія осмислення та трансформації досвіду [10]. З 1990-х років трансформативне переміщується в центр уваги наукових досліджень в галузі навчання дорослих. Послідовниця Мезіроу Патріція Крентон (Crenton) приділяла особливу увагу вивченню критичного дискурсу та його значення для мотивації трансформації [4, с. 735]. Припущення Крентон підтримує дослідник Тейлор [11]. Теоретики та практики цього напрямку навчання Тревор Хасси (Trevor Hussey) та Патрік Смит (Patrick Smith) вивчали проблему структури та організації навчального процесу відповідно до принципів трансформативного навчання [6]. Вони зазначали важливість ролі ментора в даному процесі, основне завдання якого – це допомогти критично осмислити власний досвід як базу майбутніх трансформацій. На їхню думку, ментор особисто має бути

взірцем та демонструвати власне бажання до постійних якісних трансформацій. Але і той, хто навчається також може виконувати функцію викладача (ментора), оскільки дорослі вже мають певний досвід і шлях власних трансформацій. Вони можуть підтримати, критикувати всіх учасників навчального процесу, ініціювати трансформації через демонстрацію та самоаналіз власних помилок. Наукові праці О.П. Чегішевої присвячені проблемі рефлексивної парадигми трансформативної педагогіки [3]. У дослідженнях Л. Горбунової теорія трансформативного навчання розглядається як релевантний підхід до освіти дорослих в контексті неперервної професійної освіти [1].

Виклад основного матеріалу. Трансформативна освіта ґрунтується на вивченні та трансформації навчального досвіду, що призводить до свідомого зрушення базових переконань, оскільки пізнання – це процес нерозривно зв'язаний із життєвим досвідом [6].

Під час трансформативного навчання відбувається зміна парадигми мислення, яка націлена на трансформацію системи цінностей. Таким чином, головне завдання трансформативного навчання – це зміщення фокусу контролю із зовнішнього середовища у власний світ, яке дає змогу дорослим слухачам усвідомити власні можливості, розширити та удосконалити професійні навички, сформувати навички діяти відповідно до власних думок та переконань, а не тільки покладатися на те, що отримали або почули від інших.

Але тільки досвіду не достатньо для початку трансформації. Згідно Мезіроу [10], ключовими етапами процесу трансформативного навчання є «дезорієнтуюча дилема», «критична рефлексія» і «раціональний дискурс». Ефективне трансформативне навчання можливе за умови наявності критичної рефлексії досвіду, тобто коли людина реагує, аналізує, запитує, співставляє. Саме через інтерпретацію досвіду відбувається трансформація структури мислення, оскільки несвідоме сприйняття правил та закономірностей через життєвий досвід перешкоджає засвоєнню навчання. Згідно теорії трансформативного навчання, якість та успішність навчання дорослих залежить від рівня когнітивного розвитку, який характеризується диференціацією старих потреб та причин дилеми, саморефлексією власного досвіду, швидкою інтеграцією нового досвіду.

Розглянемо детальніше етапи трансформативного навчання. Першим Мезіроу визначав дезорієнтуючу проблему, яка виникає в результаті конфлікту існуючого досвіду та нових знань і вмінь. Професійні виклики, незадоволення рівнем та об'ємом знань, зупинка у професійному розвитку зумовлює цей процес. Фахівці усвідомлюють власні цілі та шукають шляхи їхнього можливого досягнення, що створює певні складності у діяльності. Результатом проблеми є пошук та аналіз шляхів вирішення зазначених особистісних психологічних конфліктів.

Наступним етапом визначено критичну рефлексію. Під час цього етапу особистість аналізує причини проблеми та, через визнання початку трансформацій, визначає напрям і зміст нових зв'язків та дій. Акт критичної рефлексії включає в себе не тільки аналіз досвіду, але й співставлення гіпотез можливих професійних перетворень. Критична рефлексія трансформує практикуючого фахівця з учасника професійного процесу на спостерігача та критика. Послідовниця Мезироу науковець Мерриам (Merriam) визначала цей етап як циклічний процес, в якому досвід виконує роль контенту для подальших перетворень і зазначала: «Трансформативне навчання ґрунтується не на позитивному досвіді, а на ефективній рефлексії. Таким чином, критична рефлексія є ключовою складовою трансформативного навчання» [9, с. 62].

Завершальним етапом теоретики концепції вважають раціональний дискурс, під час якого відбувається планування курсу подальших перетворень, навчання, практика в межах нових переконань та знань, формування нових професійних компетентностей та реінтеграція їх у власне нове життя. Це складний процес, що вимагає як усвідомлення нових цінностей та переконань, так і конкретних дій. Результатом є нові компетентності та моделі поведінки, що узгоджують вимоги середовища та можливості особистості. Етап може тривати невизначений період час та не є лінійним, може супроводжуватися кризами, поверненнями у попередній стан, уповільненням трансформацій. Варто зауважити, що це загальний перелік етапів трансформацій, але залежно від особистісних характеристик перелік та порядок етапів змінюється.

З метою ефективного провадження трансформативного навчання важливо враховувати наявність у навчальному процесі таких педагогічних технологій як навчання критичному мисленню та рефлексії, застосування дискусій та менторство [7]. Критичне мислення вважається сутністю трансформацій та базовим фактором для впровадження трансформативного навчання. Застосування технологій для розвитку критичного мислення сприяє формуванню власної думки, навчає коректному скептицизму, заставленню інформації з протилежних точок зору та визначати цінність нової інформації або знань на основі власних цілей та досвіду. Основними технологіями навчання критичного мислення визначають проблемне навчання, кейс-методи, проведення досліджень, експериментального навчання тощо. Тобто всі технології та методи, що залучають процеси аналізу, порівняння та синтезу та призводять до ефективної само рефлексії.

Навчальне середовище має спонукати до самопізнання та аналізу. Для цього необхідно впроваджувати дискусійні технології, що значно зменшують відчуття страху перед новими та невідомими трансформаціями та створюють атмосферу довіри та підтримки. Основною технологією вважають навчання у співпраці, під час якого студенти мають можливості спілкуватися, обмінюва-

тися думками, допомагати один одному. Таке навчання є середовищем для впровадження критичної рефлексії, оскільки під час дискусій студенти визнають шляхи змін та перспективи власного розвитку. Науковці виокремлюють шість ключових чинників для ефективного спілкування: гуманність, об'єктивність, віра в можливості кожного студента до якісних перетворень, довіра, логічно побудований та продуманий хід дискусії, підтримка трансформацій, що відбуваються під час навчання. Патріція Крантон [4] визначила навчальні критерії застосування дискусій: провокаційна тема для обговорення, розробка групових видів діяльності, залучення всіх учасників до дискусії, уникати попередніх, суб'єктивних та однозначних висновків, надавати достатньо часу для рефлексії.

Також ключовим чинником вважається впровадження менторства у навчальне середовище, оскільки саме такий вид педагогічного супроводу забезпечує психологічну, емоційну та фахову підтримку студентів. Під менторством мається на увазі не безпосереднє навчання, а відношення між особистістю без досвіду і наставником з досвідом у певні галузі, що дають можливість студентові розвиватися професійно та академічно. Тобто, менторство – це динамічні трансформаційні стосунки між двома людьми, коли життєві позиції, пізнавальні уподобання та соціально-культурні традиції піддаються обміну та інтерналізуються учасниками цього процесу [8].

Дослідники виокремлюють декілька моделей менторства, але найбільш доцільними для трансформативного навчання вважають такі: компетентнісна, рефлексивна, спонсора та просвітницька [6]. Під час застосування компетентнісної моделі ментор більше скеровує увагу студента на нові можливості у практичному застосуванні вже набутих навичок та досвіду. Застосування рефлексивної моделі доцільно, коли ментору необхідно критично та конструктивно оцінити результати навчання. Модель спонсора корисна для студентів з досвідом та знаннями, оскільки в цій моделі ментор виконує роль менеджера, який допомагає налагодити професійні зв'язки або формує вміння особистісної презентації. Просвітницька модель створена для фахівців, які бажають підвищувати рівень кваліфікації, вивчати інноваційні підходи та теорії, брати участь у наукових дослідженнях. Ментор у просвітницькій моделі допомагає створити додаткові можливості для подальшого розвитку фахівця.

Стосунки взаємодовіри між ментором та студентом допомагають набувати позитивного досвіду соціальної взаємодії, якісно підвищувати комунікативну та фахову компетентність та сприяти зростанню мотивації до особистісного розвитку. Дослідники теорії Лорд (Lord) та Аткинсон (Atkinson) окреслили критерії ефективного менторства: вміння почути та вислухати, демонструвати позитивні очікування, захищати та представляти інтереси студентів [8].

Особливістю трансформаційного навчання є те, що доросла людина має усвідомлювати зв'язок даного теоретичного матеріалу із власною професійною діяльністю. Найефективнішими є нелінійні форми навчання, коли учасники вивчають нові стратегії та моделі поведінки у вже відомій практичній системі. Фундамент трансформацій має закладатися ще під час навчання в університеті, за допомогою таких педагогічних технологій трансформативного навчання: інструментальне або проблемне навчання, з метою визначення причино-наслідкових зв'язків на базі аналізу та синтезу проблеми; комунікативне навчання: спілкування та співпраця з фахівцями за межами університету; креативне навчання, що сприяє розумінню власних потреб.

Висновки. Трансформативне навчання є впливовим чинником організаційного та індивідуального розвитку особистості. Це процес, у якому особистість виходить за межі простого отримання інформації і проходить етап свідомої зміни під впливом отриманого досвіду. Процес навчання, побудований за принципами зазначеної концепції, має значний вплив на студента і сприяє розвитку його особистісних та професійних якостей. Темп застаріння знань унеможливорює обмеження освіти запланованим віком або рівнем. Неперервність та трансформативність освіти є ключовими питаннями сучасної неперервної професійної педагогіки, що спрямована на проектування змісту та методів вивчення ключових дисциплін майбутньої професійної діяльності, що трансформує випускника – стажера у досвідченого фахівця-лідера. Саме фахівці такого рівня можуть не тільки адекватно реагувати на зміни у суспільстві, але й бути ініціаторами цих змін. Підсумовуючи викладений вище матеріал, ми можемо стверджувати, що трансформативне навчання – концепція, що активно розвивається і має великий практичний потенціал, зумовлений високою динамічністю соціальних процесів, що дає змогу фахівцям розвивати власні навички та здібності розв'язання складних завдань, досягати глибшої рефлексії, чітко зафіксованої в перебудові професійних орієнтацій, організовувати ефективну роботу за будь-яких умов та стати справжніми лідерами 21 століття.

Список використаних джерел:

1. Горбунова Л. С. Теорія трансформативного навчання: освіта дорослих в умовах «плинної сучасності»/ Л. Горбунова// Філософія освіти: наук. журнал. – К., НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2013. – № 2(13). – С. 66-114.
2. Дернова М.Г. Моделі самокерованого навчання в освіті дорослих / М.Г. Дернова// Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – К., 2013. – Вип. 7 – С.53-65.

3. Чигишева О.П. Феномен транзитивности в зарубежной педагогике и практике образования/О.П. Чигишева//Интернет-журнал «Наукоеведение»: науч. журнал [Электронный ресурс] – 2013. – Вип. 6(19). – С. 1-8. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/fenomen-tranzitivnosti-v-zarubezhnoy-pedagogike-i-praktike-obrazovaniya>
4. Cranton P. Understanding and promoting transformative learning: A guide for educators of adults(2nd ed.)/ Patricia Cranton//– San Francisco: Jossey-Bass, 2006. – 228p.
5. Hatherley Rebecca J. Mezirow's Transformative Learning Theory [Electronic resource]/ Rebecca J. Hatherley // – Canada: Athabasca University, 2011. – Assignment #2 – Review 1 – 20p. – Mode of access: <http://mdde.wikispaces.com/file/view/Mezirow's+Transformative+Learning+Theory,+MDDE612,+Assignment%232,++Review+%231.pdf>
6. Hussey T. Transitions in higher education [Electronic resource]/ Trevor Hussey, Patrick Smith // –Innovations in Education and Teaching International. – Vol. 47. – Is. 2. –May 2010. – Pp. 155-164. – Mode of access:<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14703291003718893>
7. King K.P. Furthering the theoretical discussion of the journey of transformation: Foundations and dimensions of transformational learning in educational technology [Electronic resource]/ K.P. King// – New Horizons in Adult Education.–2004.–Vol.18.–#4.–4-15pp.–Mode of access: <http://www.nova.edu/~aed/horizons/volume18no4Winter2004.pdf>
8. Lord P. Mentoring and coaching for professionals. [Electronic resource]/ Pippa Lord, Mary Atkinson, Holly Mitchell King// –2008. –95p. –Mode of access: <https://www.nfer.ac.uk/publications/MCM01/MCM01.pdf>
9. Merriam, S. B. The role of cognitive development in Mezirow's transformational learning theory. [Electronic resource]/ Sarra Merriam B.//– Adult Education Quarterly. – 2004.– Issue 55(1). – 60–68p.– Mode of access: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0741713604268891>
10. Mezirow J. Transformative learning as discourse. [Electronic resource]/ Jack Mezirow//– Journal of Transformative Education. – 2003.– Issue 1(1). – 58–63p. – Mode of access: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1541344603252172>
11. Taylor E. W. Transformative learning theory [Electronic resource]/ Edward W. Taylor//–New Directions for Adult and Continuing Education. – 2008.– Issue 119. – 5–15p. – Mode of access: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/ace.301/abstract>

References:

1. Horbunova L. (2013) Theory of Transformative Learning: Adult Education in the Context of “Liquid Modernity”. Philosophy of Education: scientific journal, № 2(13),p. 66-114. (in Ukrainian).
2. Dernova, M. (2013) Models of self-regulated learning in adult education.

- Adult education: theory, experience, perspectives: digest of scientific papers, Iss. 7, p.53-65 (in Ukrainian)
3. Chygyshova O. (2013) Transition phenomenon in foreign pedagogy and educational practice. *Naukovedenie*. Iss. 6(19), p. 1-8. Retrieved from: <http://cyberleninka.ru/article/n/fenomen-tranzitivnosti-v-zarubezhnoy-pedagogike-i-praktike-obrazovaniya> (in Russian).
 4. Cranton, P. (2006) *Understanding and promoting transformative learning: A guide for educators of adults*(2nd ed.), San Francisco: Jossey-Bass, 228p.
 5. Hatherley, Rebecca J. (2011) Mezirow's Transformative Learning Theory. Canada: Athabasca University. Assignment #2 (Review 1 – 20p.)Retrieved from: <http://mdde.wikispaces.com/file/view/Mezirow's+Transformative+Learning+Theory,+MDDE612,+Assignment%232,++Review+%231.pdf>
 6. Hussey, T. (2010)Transitions in higher education. *Innovations in Education and Teaching International*, Vol. 47, Is. 2,p. 155-164. Retrieved from: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14703291003718893>
 7. King, K.P. (2004) Furthering the theoretical discussion of the journey of transformation: Foundations and dimensions of transformational learning in educational technology. *New Horizons in Adult Education*,Vol.18, p.4-15. Retrieved from: <http://www.nova.edu/~aed/horizons/volume18no4Winter2004.pdf>
 8. Lord P. Mentoring and coaching for professionals. [Electronic resource]/ Pippa Lord, Mary Atkinson, Holly Mitchell King// –2008. –95p. – Retrieved from: <https://www.nfer.ac.uk/publications/MCM01/MCM01.pdf>
 9. Merriam, S. B. The role of cognitive development in Mezirow's transformational learning theory. [Electronic resource]/ Sarra Merriam B./– *Adult Education Quarterly*. – 2004.– Issue 55(1). – 60–68p.– Retrieved from : <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0741713604268891>
 10. Mezirow, J. (2003). Transformative learning as discourse. *Journal of Transformative Education*, 1(1), 58-63. –Retrieved from: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1541344603252172>
 11. Taylor, E. W. (2008) Transformative learning theory. *New Directions for Adult and Continuing Education*. Issue 5, 15p. Retrieved from: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/ace.301/abstract>



Lavrysh Y.E.,
Ph.D., Associate Professor,
National Technical University
Ukraine «KPI them. Igor Sikorsky» Kyiv, Ukraine

Transformatyvne training as a common European standard

yulavrysh@gmail.com